

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için **Maurice Wohl Charitable Foundation**'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demekti."

Geleceğe İnanç

Shemot 5780

Mısır Çıkışı hikâyesinin dünyaya tanıttığı radikallikten bir nebzeyi, Tanrı'nın Kendisi'ni Moşe'ye Yanan Çalılık'ta tanıtırken kullandığı üç anahtar sözcüğün istikrarlı bir şekilde yanlış tercüme edilmişinde görmek mümkündür.

Başta Tanrı Kendisi'ni "Ben, babanın Tanrı'sı; Avraam'ın Tanrı'sı, Yitshak'ın Tanrı'sı ve Yaakov'un Tanrı'sıyım" sözleriyle tanıtmıştı. Ama Moşe, gönderileceği görevi öğrendikten sonra Tanrı'ya, "Ben Bene-Yisrael'e gelip 'Atalarınızın Tanrı'sı beni size gönderdi' dediğimde, bana hemen 'İsmi ne?' diye soracaklardır. Onlara ne diyeceğim?" diye sordu. Tanrı buna şifreli bir ifadeyle cevap verdi: *Eye aşer eye* (Şemot 3:14).

Bu üç sözcük, Yunancaya *ego eimi ho on* ve Latinceye *ego sum qui sum* olarak çevrilmiştir. Yani "Ben, Varlık'ım" veya "ben, var olanım". İlk ve ortaçağ dönemine mensup Hristiyan teologların hepsi bu ifadeyi, ontolojik yönden, Tanrı'nın varlığının metafizik doğasının tüm mevcudiyetin temeli olmasını kastediyor şekilde anlamışlardır. Onlara göre bu ifade, Tanrı'nın, "Varlığın ta kendisi, zaman-üstü, değişmez, cisimsiz olan, mevcut her şeyin altındaki sebep olarak anlaşılan" olduğu anlamına geliyordu. Augustine, Tanrı'yı, değişmeyen ve değişemeyen olarak tanımlar. Aynı geleneği sürdüren Aquinas'a göre, Şemot'taki formül, Tanrı'nın "gerçek varlık", başka bir deyişle, ebedi, değişmez, basit, kendine yeten ve her yaratığın sebebi ve esası olduğu anlamına gelmektedir.¹

¹ Bkz. Richard Kearney'in araştırması *The God Who May Be: A Hermeneutics of Religion*, Bloomington, Indiana University Press, 2001, s. 30-38. Bu atıflar oradan yapılmıştır.

Ama bu, Avraam ve Peygamberlerin Tanrı'sı değil, Aristo'nun ve filozofların Tanrı'sıdır. *Eye aşer eye* bunların hiçbirisi değildir. Anlamı, “Ne, nerede veya nasıl olacaksam o, orada, öyle olacağım” şeklindedir: “Olacağım gibi/yerde/şekilde olacağım.” İfadenin en temel ögesi, tüm eski Hristiyan çevirileri tarafından atlanmış olan boyuttur: yani çekiminin gelecek zaman olması. Tanrı, Kendisi'ni, kölelerden oluşan bir grubu antik dünyanın en güçlü imparatorluğundan kurtarmak ve özgürlüğe giden yolculukta onlara liderlik etmek amacıyla daha önce emsali görülmemiş bir yolla olaylara müdahil olmaya hazırlanan tarihin Efendisi olarak tanımlamaktadır. Henüz on birinci yüzyılda, Yeuda A-Levi, yavaş yavaş Yahudiliğin içine nüfuz etmekte olduğunu gördüğü yeni Aristoculuğa tepki göstererek, Tanrı'nın On Emir'in başında Kendisi'ni “Ben gökleri ve yeryüzünü yaratmış olan Tanrı'nız A-Şem'im” şeklinde değil, “Ben sizi Mısır'dan, kölelik evinden çıkarmış olan Tanrı'nız A-Şem'im” sözleriyle tanıttığına işaret etmiştir.²

Zaman-üstü (zamanın “içinde” olmayan) ve değişmez olmaktan uzak bir şekilde, İbrani Kutsal Kitabı'ndaki Tanrı, aktiftir, müdahildir, halkıyla sürekli bir diyalog halinde olup ona çağrıda bulunmakta, ısrarla tavsiyeler vermekte, uyarılar yapmakta, meydan okumakta ve affetmektedir. Peygamber Malahi, Tanrı'nın sözleriyle “Ben, Tanrı, değişmem” (Malahi 3:6) dediği zaman kastettiği, Tanrı'nın “saf varlık, kımıldamaksızın hareket ettiren varlık” olarak değişmez mahiyette olduğu değil, ahlaki taahhütlerinden şaşmadığıdır. Evlatları kendi sözlerini ihlal ettikleri zaman bile, Tanrı, Kendi sözlerini tutar. Tanrı açısından değişmeyen, Noah'la, Avraam'la ve Sinay'da Bene-Yisrael'le yaptığı antlaşmalardır.

Tanrı'nın Eflatun ve Aristo'nun görüşü doğrultusunda “saf varlık” olması bu kavramdan o kadar uzaktır ki, Hristiyanlıkta aradaki bu mesafe, Yahudilikte hiçbir muadili olmayan bir kavramla – “Tanrı'nın oğlu” kavramıyla, hem insani hem de İlahi nitelikte olan “bir” kişiyle – köprülenmiştir. Oysa Yahudilikte biz, *hepimiz*, hem insan hem de İlahiyiz; toprağın tozuyuz, ama aynı zamanda Tanrı'nın nefesini solumakta ve Tanrı'nın suretini taşımaktayız. Bunlar birbirinden temelden farklı teolojilerdir.

“Ne olacaksam o olacağım” ifadesi, “tarihin içine girecek ve onu dönüştürecek” anlamına gelir. Tanrı, Moşe'ye, Tanrı'nın ne yapmak üzere olduğunu Moşe'nin veya başka herhangi birinin bilebilmesinin hiçbir yolu olmadığını söylemekteydi. Ona genel terimlerle Bene-Yisrael'i Mısırlıların elinden kurtarmak ve onları süt ve balın aktığı bir diyara getirmek üzere olduğunu bildirmişti. Ama ayrıntılar söz konusu olduğunda, Moşe ve halk, Tanrı'yı, O'nun özü ve mahiyeti yoluyla değil, eylemleri yoluyla bilecekti. Bu nedenle gelecek zamanlı çekimin kullanımı burada anahtar niteliğe sahiptir. Tanrı fiilen eylemde bulunana *kadar*, O'nu bilmelerine olanak yoktu.

O bir sürprizler Tanrı'sı olacaktı. Daha önce hiç görülmemiş şeyler yapacak, binlerce yıl boyunca konuşulmaya devam edecek olan işaretler ve harikalar yaratacaktı. Bunlar, birbiri ardına yankı dalgalarını harekete geçirecekti. İnsanlar köleliğin kaçınılmaz bir durum olmadığını,

² Yeuda A-Levi, *Kuzari (Kitab Al Hazari): Yisrael'in İnancı Lehine Bir Sav*, New York, Shocken, 1964, Kitap I, s. 25.

kuvvetlinin her zaman haklı olmadığını, imparatorlukların zapt edilemez olmadığını ve Bene-Yisrael gibi minik bir halkın, kaderini Göklere bağladığı takdirde büyük işler başarabileceğini öğrenecekti. Ama tüm bunların hiçbiri önceden öngörülemezdi. Tanrı, Moşe'ye ve halka bir mesaj vermekteydi: *Bana güvenmeniz gerekecek. Sizi çağırmakta olduğum istikamet, görülebilir ufkun hemen ötesinde.*

Bunun ne kadar devrimsel olduğunu anlamak çok zordur. Antik dinler derin bir tutuculuğa sahipti, mevcut sosyal hiyerarşinin kaçınılmaz nitelikte ve realitenin derin yapısının bir parçası olduğunu, zaman üstü ve değişmez olduğunu gösterecek şekilde tasarlanmışlardı. Tıpkı göklerde bir hiyerarşinin olması gibi ve tıpkı benzeri bir hiyerarşinin hayvanlar âleminde de olması gibi, aynı şekilde insan toplumunda da bir hiyerarşi vardı. Bu bir düzendi. Ona meydan okuyan herhangi bir şey, kaosu temsil ediyordu. Yisrael sahneye çıkana kadar, din, statükoyu mukaddes kılmanın bir yoluydu.

İşte Yisrael'in hikâyesinin alaşağı edeceği şey buydu. Yeryüzündeki en büyük imparatorluk yıkılmak üzereydi. En güçsüz insanlar – yabancılar, köleler – özgürlüklerine kavuşacaklardı. Bu yalnızca Mısır'a vurulmuş bir darbeden ibaret değildi. Her ne kadar binlerce yıl alacak idiyse de, hiyerarşik bir toplum kavramının veya Eflatun'un "ebediyetin hareketli görüntüsüdür" diye tanımladığı zaman kavramının ta kendisine indirilmiş ölümcül bir darbeydi. Eflatun'un tanımı, zamanı, asla değişmeyen bir realite duvarı üzerinden geçen bir dizi gölge olarak tarif etmekteydi.

Ama bunun yerine tarih, bir değişim arenası haline gelmiştir. Zaman, bir anlatım, bir yolculuk veya bir macera olarak anlaşılan bir kavram halini almıştır. Tüm bunlara, "Ne olacaksam o olacağım" anlamına gelen o üç sözcükte işaret edilmektedir: Ben, gelecek zaman Tanrı'sıyım.

Böylece Yahudilik, Maşiah dönemi kavramı çerçevesinde, altın çağı gelecekte olan tek uygarlık haline gelmiştir. Ve Tora'nın bütünü boyunca, vaat edilmiş topraklar, gelecekte yatar. Avraam bunu elde etmez. Yitshak da. Yaakov da. Halkı oraya götürmek için kırk yıl harcayan Moşe bile oraya giremez. O her zaman biraz daha ötededir. Birazdan; ama henüz değil.

Kanımca bu, Yahudiliğin en önemli fikirlerinden biridir. Bu konuda *Future Tense*³ (Gelecek Zaman) adlı bir kitap yazdım. Hatırlıyorum, bir gece eşim Elaine ve ben, pozitif psikolojinin kurucusu Martin Seligman'la birlikte onun Philadelphia'daki evinde bu konuyu tartışma ayrıcalığını yaşamıştık. O da buna benzer bir fikri kurcalamaktaydı. Psikolojiyle uğraştığı uzun yıllar sonrasında pozitif psikolojiye sahip olan insanların gelecek odaklı olma eğilimi gösterdiği, olumsuz bir zihin yapısına sahip olanlarınsa genellikle geçmişe takılıp kaldıkları sonucuna varmıştı – kendisi bunu zekice bir ifadeyle "öğrenilmiş çaresizlik" olarak adlandırıyordu.

Birkaç yıl sonra kendisi ve üç başka akademisyen, konu üzerine *Homo Prospectus*⁴ adlı bir kitap yayınladılar. Nedir, diye sormuştu kitabında, Homo sapiens'i diğer türlerden farklı kılan?

³ Jonathan Sacks, *Future Tense*, Hodder and Stoughton, 2009, özellikle son kısım, 231-52.

⁴ Martin Seligman ve diğerleri, *Homo Prospectus*, Oxford University Press, 2017.

Cevap: Bizler “Geleceğe doğru uzanan alternatifleri zihnimizde canlandırarak rehberlik edinme – ileri dönük olma” konusunda rakipsiz bir kabiliyete sahibiz. Bizler geleceğe odaklı olan hayvanız.

Bunun çok daha derin bir şekilde anlaşılmasını isterdim, çünkü bir esas niteliğindedir. Uzun zamandır, insan ırkının bilimsel yönden incelenmesinde yanlış bir düşüncenin baskın olduğunu öne sürüyorum. Bilim, sebepleri arar; bir sebep her zaman sonuçtan önce gelir; dolayısıyla bilim her zaman, mevcut bir olguyu, geçmişte meydana gelmiş bir şeye dayanarak açıklamaya çalışacaktır. Geçmişteki bu şey, genomdan ilk çocukluk deneyimlerine, beyin kimyasına ve yakın zamandaki uyarıcılara kadar herhangi bir şey olabilir. Bunun sonucu da bilimin, kaçınılmaz olarak insanın özgür iradeye sahip olduğunu inkâr etmesi olacaktır. Bu inkâr yumuşak veya sert, nazik veya gaddar şekilde olabilir – ama sonuçta olacaktır. Özgürlük bir yanılsama olarak görülecektir. Ümit edebileceğimiz en iyi şey, Karl Marx’ın özgürlük için verdiği “gereksinime dair farkındalık” tanımı olacaktır.

Ama bu bir yanılgıdır. İnsani eylem daima geleceğe odaklıdır. Su ısıtıcısını çalıştırırım, çünkü bir fincan kahve içmek istiyorumdur. Gayretle çalışırım, çünkü sınavı geçmek istiyorumdur. Yaptığım eylem henüz var olmayan bir geleceği getirmeyi amaçlar. Bilim geleceğe dair izahat veremez, çünkü henüz vuku bulmamış bir şey, mevcut herhangi bir şeyin sebebini teşkil edemez. Dolayısıyla maksatlı insani eylemde bilimin bütünüyle açıklayamayacağı bir şeyler her zaman olmak zorundadır.

Tanrı “Ne olacaksam o olacağım” dediği zaman, bize sadece Tanrı’nın Kendisi hakkında değil, Tanrı’ya açık olduğumuz ve O’nun bize olan inancına inandığımız takdirde bizim hakkımızda da bir şeyler söylemektedir.

Biz de, doğruyu ve iyiyi seçersek ne olacaksak, o olabiliriz. Ve şayet başarısız olur ve düşersek, değişebiliriz; çünkü Tanrı bizi kaldırır ve bize güç verir.

Ve eğer kendimizi değiştirebiliyorsak, o zaman birlikte dünyayı da değiştirebiliriz. Belki kötülüğü ve acıları bitiremeyiz, ama onları azaltabiliriz. Belki adaletsizliği tamamen ortadan kaldıramayız, ama ona karşı savaşıabiliriz. Belki hastalığı yok edemeyiz, ama onu tedavi edebiliriz ve onun için devalar arayabiliriz.

Ne zaman İsrail’i ziyaret etsem, bu antik halkın, tarihe doymuş olan ülkesinde nasıl da yeryüzünün en ileriye odaklı uluslarından biri olduğunu, tıp, bilişim ve nano-teknoloji alanlarında nasıl da sürekli olarak yeni ilerlemeler için araştırmalar yaptığını görmek, içimi huşuyla doldurur. İsrail kendi hikâyesini gelecek zamanda yazmaktadır.

Ve gelecek, insani özgürlüğün âlemdir, çünkü geçmişi değiştiremem, ama bugün yaptıklarımla yarını değiştirebilirim. Bu nedenle Yahudilik geleceğe odaklı bir inanç olduğundan, insani özgürlüğe odaklı bir inançtır ve İsrail geleceğe odaklı bir ulus olduğundan, Ortadoğu’da, bir baskı çölünün ortasında bir özgürlük vahası olarak kalmaya devam etmektedir. Trajiktir, İsrail’in

düşmanlarının çoğunluğu geçmişe takılıp kalmıştır ve bu halde kalmaya devam ettikleri sürece, halkları hiçbir zaman özgürlüğe ve İsrail de hiçbir zaman barışa kavuşamayacaktır.

Geçmiş onurlandırmamız, ama onun içinde yaşamamamız gerektiğine inanıyorum. İnanç devrimsel bir kuvvettir. Tanrı tıpkı bir keresinde Moşe'ye seslenmiş olduğu gibi bize seslenmekte ve bizden, geleceğe inanmamızı ve sonra da O'nun yardımıyla, geleceği inşa etmemizi istemektedir.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks

Rabbi Sacks'ın diğer makaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

    @rabbisacks

© Rabbi Sacks Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks'ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir.